

Grönt andrum

Magnus Londen

Varje besök i en storstad borde inkludera en dag i parken, en dag då man känner stadens grässtrån mellan tårna, en dag då man vågar – och till och med vill – ta ett så djupt andetag man bara förmår.

Först då kan man påstå att man känner en stad, att staden har blivit en del av en själv.

För så här är det: En stad kan aldrig vara bättre än sina parker. Det är parkerna som gör staden. Det är de som avslöjar hur mycket det urbana samhället egentligen tycker om sina medborgare.

I Tokyo och andra japanska storstäder får man söka länge efter träd – efter stora parker söker man förgäves. På andra sidan jordklotet, i bilstaden Los Angeles, finns å andra sidan ingen park överhuvudtaget på gångavstånd från centrum; för det första ska man inte promenera och för det andra är det onödigt att odsla affärsmark på gröna fjantigheter. Och de få gröna plättar som finns i staden, exklusiva *country clubs*, är endast öppna för sina rika medlemmar.

Det bevisar att Tokyo och Los Angeles inte bryr sig om sina invånare.

Den där ena hösten när jag bodde i S:t Petersburg började jag fatta misstankar mot min tillfälliga hemstad: Är den här staden verkligen skapad för människor? Denna stad där bilavgaserna gör vem som helst till astmatiker, denna stad där trappuppgångar pryds med sopor och matrester, denna stad där lokalpolitiker skjuts i ryggen genom sina köksfönster?

Det var då jag insåg att jag måste till parken.

Så jag tog min då tvååriga son vid handen, förvandlade vardagsförmiddagar eller söndagskvällar till drömflykter, till ren och skär eskapism, för det är det som är parkernas heliga uppgift. Att ta hand om stadsbon.

En höst

Vi åkte alltid spårvagn. Det blev vår grej. *Tramvaj*. Var är tramvajen? ... där är tramvajen! ... det var fel tramvaj ... hm ... tramvajen kanske inte kommer i dag ... ska vi promenera ... nehe? ... var är tramvajen? ... och så där gick det oftast, tramvajen kom när den kom, ibland från rätt håll, ibland listigt nog från en tvärgata, ibland med fel nummerskylt, ibland med rätt (men skiljelinjen mellan ”rätt” och ”fel” är diffus i detta sammanhang), det var inte så noga. Oftast kom vi ändå fram på ett eller annat sätt i dessa skakande och tunga vidunder som kan få hjärtat att tappa takten och de skrangliga ungdomshuset att skaka i sina grundvalar.

Men vi älskade det. Jag har ett fotografi taget i spårvagnen där hela hösten finns fångad i ett enda ögonblick. Allt ser lite sjabbigt och nött ut, de trötta väggpanelerna i plast, de vinröda bänkarna fullkomligt tillplattade efter att i flera decennier ha kvävts under miljontals tunga babusjkarumpor, och där sitter min son, liksom fel man på fel plats, och skrattar med ljusblå ögon, och tanterna bakom honom skrattar också, det är ett ögonblick av solsken inne i ett dystert ekipage, det är tanternas och vår gemensamma triumf över storstadshysterin och vardagens tristess som klistrat sig fast på fotopappret.

Men egentligen är tramvajen inte alls ett dystert ekipage. Den bara ser ut så. Tramvajen är fordonet för den stoiska stadsbon som kan rycka på axlarna åt plötsliga ruttändringar, som i princip ska fram men som det inte spelar så stor roll för *när* man kommer fram och *var* ”fram” egentligen ligger. Tramvajen har lärt stadsborna att systemet alltid är nyckfullt och att det är lönlöst att kämpa emot.

De vanliga stadsborna är däremot mycket målmedvetna när de ska förflytta sig. Och det är därför metron störtar proppfull framåt medan spårvagnen lunkar halvtom.

Ändå är det spårvagnarna som är själva S:t Petersburg, staden har världens längsta spårvagnsnät och är uppmärksammas till och med av Guinness rekordbok. Metron, hur effektiv och mäktig den än är, är där-

emot bara en relativ nymodighet, ett fåfängt försök att konkurrera med storbrorsan Moskva. För vad gjorde man under belägringen våren 1943 när man så desperat behövde en handling som skulle symbolisera hoppet och att vinden höll på att vända?

Man lät den första spårvagnen sedan belägringen inleddes rulla ner längs Nevskij prospekt. Folket, utmattat och pinat av svält, stannade upp, de jublade. Tramvajan var en symbol för staden och för det normala stadslivet, livet som alla så innerligt längtade efter.

Det är med andra ord lämpligt att ta spårvagn nummer 31 just till *Primorskij Park Pobedy* (Segeparken vid havet) på den gröna ön Krestovskij.

Hur så? För att när det officiella Leningrad nämnde ordet *seger*, ja, då handlade det förstås alltid om belägringen och det *Stora fosterländska kriget*, d.v.s. andra världskriget. Segeparkerna (det finns två i stan och otaliga i resten av det forna Sovjet, alltid skapade enligt samma modell) formar sig logiskt nog till en hyllning till hjältestadens frihetskamp. I det här fallet uttrycks denna tribut i form av en seger också över denna tidigare sumpmark som man täckt in med spikraka och skulpturkantade asfalterade avenyer som verkar nästan lika breda som prospekterna i centrum – med en viktig skillnad: Här kör inga bilar. Här sitter man istället på någon av de nästan otaliga parkbänkarna och iakttar och småpratar och tuggar på bröd. Och även om det är perverst med en alldeles för bred asfaltboulevard rakt genom en park har jag många gånger ertappat mig själv med att i smyg på ett lika perverst sätt tycka om det. Jag menar, var annars kan en man alldeles fritt leka och springa på något så långt och så rakt och så brett och så asfalterat som detta?

Det är tidigt på vardagsförmiddagarna det är som bäst. Ryssarna tar det lugnt på morgonen och det är bara några enstaka pensionärer som nöter parkbänkarna, annars har man hela asfalten och alla de omkringliggande frisläppta parkskogarna, gräsmattorna och blommorna för sig själv. Och det är kanske självbedrägeri men så här i efterhand har jag från den där hösten i Segeparken bara minnen av blå himmel och rödgula löv

och kasta stenar i de nästan sjöliknande dammarna och mata svanarna och springtävling och sparka boll och hm, det är väl allt det som definieras som en sann *seger* över systemet, det att vara här medan andra jobbar och sliter på kontoren.

Och om man ibland kan irriteras över den buttra stämningen i de dunkla metrokorridorerna är detta raka motsatsen. Här är ryssen sig själv. Här är han (eller främst hon) familjär. Det är som om allting släpper i samma stund stadsbon träder in i Segerparken. Plötsligt kan också främlingar hälsa på varandra, de kan till och med småle, tanterna på parkbänkarna ropar några glada ord till barnen, ja, barn och vuxna samsas till och med om att mata svanarna.

Där framme möts sedan avenyerna och de slingrande parkgångarna vid den runda blomsterprydda *Tsentralnaja plosjtjad* (Centralplatsen) – varifrån en lika rak asfaltmissil, en monumental allé, skjuter in mot Kirovstadion som ursprungligen stod färdigt på 1950-talet men som byggdes om inför OS 1980. I dag är stadion dock rätt övergivet eftersom det ryms alldeles för mycket publik på läktarna, det finns inget fotbollslag och få andra evenemang som drar tillräckligt med folk.

Förutom rallybilar förstås.

Det är när vi på en söndag kommer till vår park, vi rusar mellan träden, rusar förbi dammen, utan någon speciell destination, allt är bara bra, men när vi närmar oss Kirovstadion märker jag att oj vad det finns bilar här och oj vad det finns människor och oj vad är det för ett fruktansvärt ljud, och det är ju rallytävling för tusan och som genom ett trollslag har friheten ersatts av manlig masspsykos för där står vi sedan i någon timme och stirrar på dessa förbibusande bilburna riddare som har fräckheten att bränna gummi i vår seger- och frihetspark.

Men vi hade ändå fått smaka på segerns sötma i flera månader, vi hade badat i den i Park Pobedy och vi hade märkt att S:t Petersburg inte är Tokyo eller Los Angeles.

Utän den insikten hade jag inte kunnat återvända till staden.

En sommardag

Jag hade länge drömt om att få gå på rysk picknick i parken. Jag hade med avundsjuka blickar sett hur det går till. Hur de börjar dagen med att sporta, hur de sedan grillar sjaslik, hur de sedan blir gladare och hur de sedan dansar i den vita natten.

Ungefär så ville jag ha det.

Jag ville dansa i *min* park i *mitt* Petersburg.

Så en julilördag, några år efter rallytävlingen, tar Marina mig med. Med är också Alexej, Ivan, Jurij, Andrej, Irina samt tonåringarna Igor och Jevgenij. Alla vuxna är i 40-årsåldern, genuina petersburgare och gamla studiekompisar. De ser ut som folk mest ser ut. En lång och smal. En kort och knubbig och så där.

Mycket riktigt börjar allt med fotboll. Det är det man sportar med i parkerna. På planen intill avgör robusta gubbar en kamp där inte målsiffrorna verkar avgöra, utan framför allt styrkan i kanonen. Bägge lagen har en extra bastant gammal gubbe med grova ben och kalaskula upptill. Dessa två spelare gör aldrig något mer än lunkar, de deltar aldrig i försvarsspelet, mest står de bara i skottläge femton meter från målet och väntar på passningen, och när den kommer laddar de, de blixtrar till och skjuter iväg en kanonkula som rusar genom luften mot målet så att målvakten bara kan be om nåd och ducka.

Det är också därför jag älskar den här parken. Underhållningen är garanterad.

I vår match springer vi hysteriskt omkring även om skotten inte är lika välplacerade och när vi efter cirka en timmes spel avbryts av två vänliga och oerhört långa typer, en farfar och hans son, som vill spela basket, lämnar vi mycket kultiverat plats åt dem och de tackar lika hövligt – vilket bevisar att parkerna tar fram det bästa i oss alla. Sjaslik nästa! Vi åker bil cirka 65 meter framåt och under den tiden råkar Alexej nästan köra ner högra framhjulet i en stor grop, men det är ju alldeles normalt, och medan vi söker efter ett lämpligt ställe börjar gänget kabbla på blixtsnabb ryska

ovanför mitt huvud, det verkar som om de säger att Magnus borde få det bästa, *det allra bästa*, och titta nu på molnen, snart kan det börja regna, och det är hit och dit, det är rysk division enligt standardmodellen tills jag slutligen kommenderas in i bilen igen.

Det blir tragiskt nog adjö Segerparken, hallå Martynovka.

Och det finns ingenting gästen (jag) kan göra åt den saken.

Martynovka är ett exklusivt nytt och litet bostadsområde i norra Petersburg. Parhus med gräsmattor. Parhus med simbassänger. Parhus med garage. Kort sagt: US of A i Nordens Venedig.

Jurij bor i ändan av den norra radhuslängan med utsikt över ett kalt ingenmansland och först långt där borta skymtar det vanliga förortsghet-tot med alla dess betonghögghus som står uppställda i strikt och tät formation likt Sovjets Första maj-parader, men den verkligheten är mycket avlägsen just nu. Grillen tänds. Bastun knäpps på. Kyckling och frukt, biffar och grönsaker, allt som hungriga fotbollsspelare kan drömma om bärs in i kopiösa mängder på bordet. Vi sitter utomhus på Jurij's lilla terrass, och eftersom det här är det nya Ryssland fylls bordet med öl och vin, ingen vodka här inte, men vi skålar i alla fall och vi badar bastu med märkliga yllemössor på huvudet, och spelar backgammon *inne* i bastun, hoppar sprittis i bassängen under bar himmel, och eftersom skålande väl alltid förr eller senare leder till fnitter börjar vi fnittra och snackar i minst en timme om mjölkförpackningar.

Varför då?

För att det är mjölkförpackningarna vi ska tacka denna kväll för. Jurij är i mjölkbranschen, eller d.v.s. han är egentligen inte i mjölkbranschen, utan i *mjölkförpacknings*branschen – han är nog med att framhålla skillnaden – och han har varit på studiebesök i väst och nu har han blivit rik.

– Vi lärde oss att man kan och borde designa förpackningarna, göra dem snygga och moderna, och samtidigt minska volymen men ändå ta ett högre pris. Helt enkelt sälja mindre mjölk till dyrare pris. Jag vet att det låter självklart för er, men i Ryssland var det en ny insikt. Och mycket

lönande, säger han, och rullar menande med ögonen.

Och alla flabbar vi gott.

Natten blir faktiskt ganska vit och musiken knäpps på och allas ögon glänser men jag drömmer bara om min efterlängtade dans i parken, så när vi alla till sist någon gång efter midnatt dansar en lugn dans under månen bestämmer jag att denna lilla gräsplätt – för i det här skedet är vi barfota – får passera som en temporär segerpark och därmed har drömmen gått i uppfyllelse, jag har än en gång segrat över systemet.

Lövfällning

Raska steg över bron till ön Jelagin. En störtdykning in i de brandgula löven. Framåt framåt! Några trippande steg över nästa lilla bro, äntligen framme. Det är här bockarna Bruse lurade trollet, för så ser sagoskogen omkring mig ut. Det är lindarna som bugar sig över vattnet, de stolta lärkträden som sprutar ut med sina långa fingrar i alla riktningar, de röda lönnlöven som långsamt dalar mot vattnet. Kalendern visar på slutet av september och när jag tömmer lungorna över dammen ser jag för första gången på sex månader min andedräkt igen. Det förstärker bara Jelagins magi och när långsamma ryska gitarrballader kommer svävande förbi med vinden är allting bara skön trolldom.

Petersburg är måhända en stad med fem miljoner invånare med avgaser och smuts, precis som i vilken metropol som helst – men Jelagin har de lämnat i fred i över tvåhundra år. Fram till 1917 var bara en tredjedel av parkerna i Petersburg öppna för allmänheten, Jelagin var till exempel en exklusiv tillflyktsort endast för tsarhovets innersta krets, men efter revolutionen öppnades ön, och alla andra parker, för folket. På tjugotalet införde den unga sovjetstaten en ny definition på hur stadsparkerna ska se ut, man skulle skapa ”en grandios klubb i det fria, och i naturens sköte skapa talrika intressanta och omväxlande former för kultur- och upplysningsarbete, fysisk kultur, förströelse och olika slag av rekreation”. Denna nya parkmodell, som användes i hela riket, fick namnet ”Parken för kultur och rekreation”.

Och vips blev också Jelagin en sovjetisk ”kulturpark”, om än i ett vildare format.

Men det finns ingen anledning att vara sarkastisk. Ön är livsviktig för staden. Det är här man hyr trampbåtar och roddbåtar på sommaren och det är här man åker skridskor och susar fram med sparkstötting på vintern. Det är här man ser våren segra över vintern och märker hur hösten tar över efter sommaren, dessa långsamma årstidsväxlingar som inne i staden sugts upp och filtreras av betongkomplexen och blir oskönjbara.

Jelagins lågsäsong infaller på hösten och det är då ön är som bäst. Alltså just nu. För när det är för kallt för trampbåtarna men för varmt för sparkstöttingarna försvinner de stora och glada massorna. Då promenerar man rätt så ensam längs gångarna framburen av dessa gitarrballader som strömmar ut ur högtalarna uppe i träden. Man ser tennisspelare bolla i yllemössa, vantar och vinterjacka. Man passerar vinterövergivna fågelholkar. Man ser mormor och barnbarn hand i hand på promenad, man ser mammor (men inga pappor) och deras spädbarn stuvade i fårskinnspälsar i barnvagnarna. Man ser små tivoliparker inpackade likt julklappar över vintern och sedan det där nya tivolit, *Café 33*, som tappert håller öppet denna kalla måndagseftermiddag. Inga kunder men nog tolv stycken anställda. Men de vet vad de gör. I Petersburg äter man glass utomhus också då det är kallare än inne i glassfrysen. Så varför skulle man inte åka karusell eller radiobil?

På väg ner till stranden öppnar sig ett panorama som är nästan lika pittoreskt som konstnären Ivan Chrutskijs oljemålning *Vy från Jelagin* (1839) som hänger på Ryska museet: två unga överklassdamer vandrande i ett sommarsprudlande ölandskap med samma dammar och samma träd i bakgrunden som fortfarande i dag präglar hela ön.

Framför mig suger ett ungt par intensivt på varandras munnar, medan tre ensamman och blaserade pensionärstanter sitter på var sin bänk och stirrar ut över floden med tomma blickar – parets passion förmår inte glädja dem längre. Men det beror inte på illvilja, det beror på att rutinen

härdat dem. På att varje äldre tant i Petersburg har beskådat åtrå på Jelagin i sjuttio eller åttio år.

För det är till Jelagin de unga och förälskade alltid kommer. Till S:t Petersburgs mest romantiska plats.

Ivan Jelagin var en av tsarinnan Katarina den storas älskare och det var han som på 1790-talet lät skapa parkidyllen, med alla dess dammar, vilda trädgårdar och paviljonger, liksom också grunderna till palatskomplexet i östra ändan av ön. Men det var först på 1820-talet när tsar Alexander I lät den italienske arkitekten Carlo Rossi bygga om palatset som det fick sin nuvarande skepnad. Tsarfamiljen uppskattade Rossis nyklassicistiska palats med dess korintiska portiker och grandiosa utsmyckning inuti så mycket, att han senare kom att bli stadens hovarkitekt. I dag restaureras Jelaginpalatset och det tillhörande orangeriet och köksbyggnaden med utländska pengar som en del av den omfattande satsningen på att få S:t Petersburgs klassiska centrum – som finns upptaget på Världsarvslistan – återställt.

Och i helt motsatt riktning mot väster slingrar sig de små sandgångarna, förbi ett häststall och en provisorisk fotbollsplan, de sicksackar mellan dammarna, söker sig framåt likt en slingrande orm. Längst mot väster tar Jelagin abrupt slut vid en vall bevakad av två stenlejon. Det är en tidig sovjetisk skapelse, år 1926, och visst ser både djuren och muren lite trötta ut och tröttare kommer de bara att bli för några Världsarvspengar kommer de här sovjetiska rovdjuren aldrig att matas med.

Och det är här på stenvallen jag definitivt tas ur illusionen om att Petersburg inte skulle tycka om sina invånare. Någon har ju ändå tänkt efter, planerat, bestämt att en och en halv ö – Jelagin och Krestovskij – ska förbli grön.

Den som tvivlar ska själv komma till vallen en kväll och höja blicken mot det öppna havet, mot horisonten.

För det här är inte vilken stenvall som helst.

Här tar man emot solnedgången i Piter.

LÄS MERA

Tom Simons: *Landskapsarkitektur och stadsplanering i Sovjetunionen*. Tekniska högskolan, Helsingfors, 1974.

UPPTÄCK SJÄLV

Primorskij Park Pobedy och Jelaginön

Приморский Парк Победы и Елагин остров

→ Park Pobedy finns på ön Krestovskij. Från Krestovskij finns en gångbro till Jelaginön.

M Крестовский остров (Krestovskij ostrov)

Öarna är viktiga platser för resenären som vill ta det lugnt eller för den som vill se hur stadsborna själva kopplar av. Ibland uppbärs en nominell inträdesavgift till Jelagin.

Park Sosnovka

Парк Сосновка

→ Светлановский пр. (Svetlanovskij prospekt)

M Удельная (Udelnaja) eller Пионерская (Pionerskaja)

En stor skogsliknande park.

Sommarträdgården

Летний сад (Letnij sad)

Parken är på gångavstånd från centrum. Ingång från flodsidan strax väster om platsen där Neva och Fontanka möts, eller söderifrån från Mojka.

En verklig oas mitt i centrumlarmet! I parken finns Peter den stores enkla sommarpalats från 1714, stadens äldsta stenhus. I Tehuset och Kaffehuset ordnas konstutställningar. Parken är öppen 8–20 under vinterhalvåret, 8–22 under sommarhalvåret. En anspråkslös inträdesavgift uppbärs.

Alexandrovskijparken

Александровский парк (Aleksandrovskij park)

→ Södra Petrogradskajaön

M Горьковская (Gorkovskaja)

En pulserande park där underhållning i form av tivoli och teater och glada uteserveringar gör att man aldrig har tråkigt. En park där både barn och vuxna trivs. Köp en rysk öl i någon av de otaliga kioskerna och känn dig som en infödd petersburgare.

Palatsstäderna från tsartiden, som Oranienbaum (Lomonosov) och Pavlovsk, är omgivna av fantastiska landskapsparker, som utan tvekan är värda en dagsutflykt. Här kan man beskåda den "naturvackra parken", Rysslands svar på den klassiska engelska parkidén. Se "Upptäck själv" efter kapitlet "Bagarpojken som blev stadens tsar" för närmare information om hur man tar sig dit.
